

İRBÂD b. SÂRIYE

(العرباض بن سارية)

Ebû Necîh el-İrbâd
b. Sâriye es-Sülemî
(ö. 75/694)**Sahâbî.**

Süleym kabilesine mensup olup aynı kabileden altı kişiyle birlikte Resûl-i Ekrem'e gelerek biat ettiği rivayet edilmiştir (Heysemî, VIII, 51-52). Hemşehrisi Amr b. Abese'nin ve onun kendilerini dördüncü müslüman olarak gösterdikleri ileri sürülmüşse de Zehebî, İrbâd'ın böyle bir iddiada bulunduğuna dair rivayetin sahih olmadığını belirtmiştir (*A'lâmü'n-nübelâ*, III, 421). Amr b. Abese gibi ilk müslümanlardan biri olması halinde İrbâd'ın da Mekke'ye gelip Hz. Peygamber'le görüşmüş olması, o sırada Resûl-i Ekrem'in çevresinde yeteri kadar müslüman bulunmadığı için güvenlik sebebiyle ve onun tavsiyesi üzerine kabilesine geri dönmesi mümkündür (bk. AMR b. ABESE). İrbâd fakir olduğundan ehl-i Suffe arasında yaşadı. Tebûk Gazvesi'ne katılmak için binek hayvanı bulamayan altı yoksul sahâbî ile birlikte o da Resûl-i Ekrem'den yardım istedi. Resûlullah binek temin edemediğini söyleyince üzülerek ağlayan, bu sebeple "bekkâin" diye anılan bu yedi kişi hakkında âyet nâzil oldu (et-Tevbe 9/92). İrbâd, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Humus'a yerleşerek zâhidâne bir hayat sürdürdü ve 75'te (694) vefat etti. Bu tarihten önce Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm'ın Emevîler'le mücadele ettiği yıllarda öldüğü de söylenmiştir.

İrbâd, Resûl-i Ekrem'den ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tan rivayette bulunmuş, kızı Ümmü Habîbe, sahâbeden Ebû Ümâme el-Bâhilî, muhadramından Cübeyr b. Nüfeyr, tâbiinden Abdurrahman b. Amr es-Sülemî, Abdullah b. Ebû Bilâl, Ebû Rühm es-Semâî, Habîb b. Ubeyd ve diğerleri de ondan hadis nakletmiş, rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'nin dört süneninde yer almıştır. Abdullah Muhammed Şüfey', *Dirâsetü merviyâtî's-şahâbe: Sehl b. 'Abdillâh es-Sâidî ve'l-İrbâd b. Sâriye ve Şevbân mevlâ Resûlillâh şallallahü 'aleyhi ve sellem fi Müsnedi'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel* adlı yüksek lisans tezinde (1404, Câmîatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü's-şerfiatü'l-İslâmiyye) onun rivayetlerini de incelemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳât*, IV, 276; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, VII, 39; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 13-14; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 166-167; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 19-20; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 549-551; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 419-422; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 61-80*, s. 483-485; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, VIII, 51-52; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 473; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 174.

SELAHATTİN POLAT

İRBİL

(bk. ERBİL).

İRCÂ

(bk. MÜRÇİE).

IRCICA(bk. İSLÂM TARİH SANAT
ve KÜLTÜR ARAŞTIRMA MERKEZİ).**İRDÂF**

(الإرداف)

Söz içinde
tâbi unsur anılarak
metbûun anlatıldığı bedî sanatı.

Sözlükte irdâf "tâbi olmak, izlemek; binek hayvanı süren binicinin terkinine adam bindirmesi" anlamına gelir. Arkaya bindirilen kimseye de *ridf* veya *redif* denir. Beyân ve bedî ilimlerinde irdâf, "bir biriyle alâkalı iki anlam ve fikir arasında öncelik ve sonralığı dikkate alıp sonuç ve tâbi konumundakini anarak diğerini anlatmak" mânâsında kullanılmıştır. Aralarında, ata binenle arkasına bindirdiği kimse arasındaki yakınlığa benzer bir ilgi bulunan bu iki unsurun durumu arkaya binenin anılarak öndeki binicinin onunla temsil edilmesi, arkadakinin öndekine delâlet ve işaret eder konumda olmasıdır. Ömer b. Ebû Rebîa'nın, bir mısraında sözünü ettiği kadının boynunun uzunluğunu tasvir ederken kullandığı "بعيدة مهوى" (Küpe sarkım mesafesi uzundur) ifadesi irdâfa bir örnek teşkil eder. Şair burada düz ifade yerine onunla yakından ilgili, onun bir sonucu ve tâbi durumundaki küpe sarkım mesafesinin uzun olduğunu söyleyerek boynunun uzunluğuna işaret etmiştir. Gerçekçi ifade yerine dolaylı anlatımın tercih edilmesi mânaya

zenginlik katarak ifadeyi daha canlı ve zarif hale getirmiştir. İrdâfa, kendisinde tâbi unsur anılarak metbû anlatıldığı için **tebtî'** adını verenler olduğu gibi iki terimi birleştirerek irdâf ve **tebtî'**, **erdâf** ve **tevâbi'** diyenler de vardır. Düz anlatım terkedilerek (tecâvüz) dolaylı anlatım tercih edildiğinden irdâfi **tecâvüz** olarak adlandırılan âlimler de bulunmaktadır (Ebû Hilâl el-Askerî, s. 385; İbn Reşîk el-Kayrevânî, I, 533; İbn Sinân el-Hafâcî, s. 229-230).

Bu sanatı ilk keşfeden ve ona irdâf adını veren Kudâme b. Ca'fer (ö. 337/948), irdâfi lafzın anlamla uyumuna (itilâf) dahil bir nevi saymış ve, "Şairin bir düşünceyi dile getirmek isterken onu anlatan lafzı değil onun tâbii ve redifi (mürâdif) durumundaki fikri anlatan lafzı kullanmasıdır" şeklinde tanımlamıştır. İbn Kuteybe ve İbnü'l-Mu'tez gibi edip ve münekkitlerin verdikleri örneklerden irdâfi kinaye ve ta'riz kapsamında mütalaa ettikleri anlaşılmaktadır (*et-Te'vil*, s. 199; *el-Bedî*, s. 160-161). Rummânî, Hâtimî, Ebû Hilâl el-Askerî, İbn Reşîk el-Kayrevânî, İbn Sinân el-Hafâcî, Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Tâhir el-Bağdâdî, İbn Ebû'l-İsba' gibi belâgat ve bedî âlimlerinin çoğu ile Safiyyüddin el-Hillî, İbn Hicce el-Hamevî gibi bediyyât müellifleri, Kudâme b. Ca'fer'i takip ederek irdâfi kinaye ve ta'rizden ayrı bir sanat olarak ele almışlardır. Süyûtî irdâfi kinayeye benzeyen bir bedî türü şeklinde görür. Abdülkâhîr el-Cürçânî'nin de irdâfi kinayeden saydığı verdiği örneklerden anlaşılmaktadır. Beyân âlimleri irdâfi kinaye ile eş anlamlı saydıkları gibi Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, Muzaffer el-Alevî ve Necmeddin İbnü'l-Esîr el-Halebî onu bir kinaye türü olarak kabul etmişlerdir.

İrdâf ile kinayenin farkı şöyle açıklanmıştır: Her ikisinde de söz içinde geçen öge ve onun örtülü olarak anlattığı öge olmak üzere iki temel unsur vardır. Kinayede bu iki öge arasında lüzum ilgisi bulunur. Söz içinde geçen öge (lâzım) diğer ögenin (melzûm) ayrılmaz bir parçası, bir özelliği ve ön şartı konumundadır. Kinayede lâzım zikredilir, melzûm kastedilir; lâzımdan melzûma geçiş söz konusudur. İrdâfta ise iki öge arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır; tâbi olan unsur anılarak metbûa (sonuç zikredilerek sebebe) işaret edilir. "Cömert, misafirperver" anlamında kinaye olan "كثير الرماح" (külli bol) ifadesinde küll bolluğu, çok ateş yakmak, çok yemek pişirmek, çok konuk ağırla-

mak gibi işler, bir kimsenin cömert ve misafirperver adını almasının ön şartları ve lâzımlarıdır. Söz içinde bunların zikredilmesiyle cömertliğin kastedilmesi kinaye olur. İmrüülkays'ın, bir kadının tasvirinde zikrettiği “غنية مرهفة” (zengin ve müreffeh) anlamında irdâf olan “نوم الضحى” (kuşluk uykusuna yatar) ifadesinde, kuşluk uykusuna yatmak zengin ve müreffeh olmanın ön şartı ve lâzımı değil onun bir sonucudur. Bu sebeple zengin ve müreffeh olduğunu kastederek “kuşluk uykusuna yatar” ifadesinin kullanılması irdâftır. Diğer kadınların iş görmek, hizmet etmek için ayakta olduğu bir vakitte onun uyuması, işlerini gören hizmetçi ve uğaklarının bulunduğu, dolayısıyla zengin olduğunu ve müreffeh bir hayat sürdürdüğünü göstermektedir. Ziyâeddin İbnü'l-Esîr'e göre kinaye ile irdâfın bir farkı da kinaye hem tek kelime hem terkip halinde bulunabilirken irdâf sadece terkip halinde olabilir (*el-Meşelû's-sâ'ir*, III, 59-60).

İşaretle irdâfın farkına temas eden İbn Ebü'l-İsba' işaret olan bir sözde sadece anlam zenginliği, irdâfta ise anlam zenginliği yanında övgü ve tasvirde mübalağanın da bulunduğunu söyler. İrdâfın bu özelliğine dikkat çeken ilk âlim İbn Sinân el-Hafâcî'dir (*Sırrü'l-feşâha*, s. 230-231). İbn Ebü'l-İsba' irdâfı zahiriyle anlam bildiren lafızlar sınıfına dahil ederek iki terim arasında fark gören İbn Reşîk ile Ziyâeddin İbnü'l-Esîr'i eleştirmiş, her ikisinin de te'vile dayalı anlam bildiren lafızlar kategorisine dahil olduğunu söylemiştir.

İrdâfın ilk örnekleri İmrüülkays'ın şiirlerinde görülmektedir. Onun, atının hızını tasvir ederken “serî” (hızlı) kelimesi yerine bir irdâf olarak kullandığı “قيد الأوابد” (yaban hayvanlarının kemendi) terkiplerini büyük bir beğeniyle karşılayan edebiyat eleştirmenleri ve belâgat âlimleri İmrüülkays'ı tanıtırken, “O yaban hayvanlarına kement vuran ilk şairdir” nitelemesinde bulunmuşlardır (Kudâme b. Ca'fer, s. 158). Bu söz, hızlı olmanın lâzımı ve ön şartı değil onun bir sonucu olduğu için irdâftır ve hızlılık anlatmasının yanında buna tasvir ve övgüde abartı kattığı için de serî kelimesine göre daha belîğdir. Arap kadın şairlerinden Leylâ el-Ahyeliyye'nin cömertlikle övdüğü kimse için “cömert ve kerem sahibi” diyecek yerde “مخرق عنه القميص” (-isteyicilerin çekiştirilmesiyle- gömleği yırtık pırtık olmuş) ve بخاله بين البيوت من الحياة” (insanlar arasında dolaşırken -ih-

sanda bulunduğu kimselerden- utandığı için hasta gibi görünen) ifadeleriyle Hakem el-Hudrî'nin “كبير مسن” (yaşlı-ihhtiyar) yerine “تحنحني و سعالی” (öksürüp tıksırır) ifadeleri, sonuç belirttikleri için irdâf olduğu gibi aynı zamanda anlama zenginlik katan edebî anlatımlardır.

İrdâfa bedevilerin özlü sözlerinde de çok rastlanır. Yoksulluğundan şikâyet edip erzak talebinde bulunmak üzere valinin yanına giden yaşlı ve kimsesiz kadının, “Evimde -farelerin bile- yiyeceği bir şey kalmadı” diyecek yerde, “أشكو إليك قلة الجردان” (Size şikâyetim evimden farelerin de çekilmiş olmasıdır) diyerek talebini arzetmesi karşısında vali, “Bu kadın ne zarif ve örtülü bir anlatımla meramını dile getirdi, derhal evini erzakla doldurun” emrini vermiştir (Ebû Hilâl el-Askerî, s. 386).

Kur'an-ı Kerim'de irdâfın çok güzel örnekleri bulunmaktadır. Hüriler tasvir edilirken “غيفات” (iffetli kadınlar) kelimesi yerine kullanılan “قاصرات الطرف” (bakışlarını eşlerine hasretmiş kadınlar) terkipleri (es-Sâffât 37/48; Sâd 38/52; er-Rahmân 55/56) iffetli olmanın bir neticesi olduğu için irdâftır. Nûh tûfanının sonucu anlatılırken, “Allah'ın helâkini emrettikleri helâk oldu, kurtuluşunu takdir ettikleri kurtuldu” yerine “وقضي الأمر” (ve iş yerine getirildi) ifadesi (Hûd 11/44) sonuç belirttiği için irdâftır. Bu ifade, hem daha veciz olduğu hem de işin (tûfan) emirleri karşısında durulmaz, kudret sahibi bir âminin emriyle meydana geldiğine dikkat çektiği için daha edebîdir.

Ziyâeddin İbnü'l-Esîr olumsuz istisna tarzında bir irdâf olarak gördüğü, “Cehennemlikler için şibrak dikenini kurusundan (darî') başka hiçbir yiyecek yoktur” ifadesinin (el-Gâşiye 88/6), “Onlar için hiçbir yiyecek yoktur” anlamına geldiğini, bunun tasvir içermesiyle daha canlı biçimde dile getirilmiş dolaylı bir anlatım olduğunu, çöllerde develerin bile yemekten kaçtığı bu dikenin anılmasıyla cehennemliklerin hiçbir yiyeceklerinin bulunmadığının anlatılmak istendiğini söylemiştir. Zemaşşerî de âyetin yorumlarından biri olarak bu görüşe yer vermiştir (*el-Keşşâf*, IV, 246). İbnü'l-Esîr, “Sadece onlar nâil oldu ikramlarına, diğerlerinin ise ikram olarak mahrumiyetten başka nasipleri yoktu” anlamındaki beyti bu mânaya delil olarak getirmiştir. Burada başkalarının hiçbir ikrama nâil olmadığı anlatılmak istenmektedir, çünkü ikramlardan mahrumiyet, onların nasibi ise onlar

çin hiçbir ikram yok demektir. Bu yorum göre yukarıdaki âyette alay üslûbu da (istiâre-i tehekkümüyye) söz konusudur. Çünkü nimet olmayan şey nimet, yiyecek olmayan şey yiyecek olarak takdim edilmiştir. Kur'an'da “kâfirlerin müjdelenmesi, azabın tadılması” gibi buna benzer birçok örnek mevcuttur.

Asıl kastedilerek işlerin benzere isnadı ile anlatılması da bir irdâf türüdür. “Sen bunu yapmazsın” yerine, “Senin gibisi bunu yapmaz”; “Sana bu yakışır” yerine, “Senin gibisine bu yakışır” denilmesi gibi. Yine “sana” denecek yerde “Türk'e / Arap'a / müslümâna ... bu yakışır” tarzındaki ifadelerde de irdâf vardır. Bu tür ifade örneklemeleri ve genelleme içerdiğinden düz anlatıma göre daha güçlüdür. “ليس” (O'nun benzerine benzer hiçbir şey yoktur; eş-Şûrâ 42/11) âyetinde de bu tarz dolaylı anlatım üslûbu görülmür. “Birakin benzerinin bulunmasını, benzerinin benzeri bile yoktur” şeklinde zarif bir mübalağa ve güçlü bir vurgu ile Allah'ın eşsizliğini dile getiren bu ifade tarzı Kur'an'daki hâkim edebî üslûba daha uygun düşmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, II, 577-578; İbn Kuteybe, *Te'vilü'l-müşkili'l-Kur'an* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1373/1954, s. 199; İbnü'l-Mu'tez, *el-Bedî'* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Beyrut 1410/1990, s. 160-161; Kudâme b. Ca'fer, *Nağdü's-şî'r* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), s. 157-159; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Şinâ'ateyn* (nşr. Müfid M. Kumejha), Beyrut 1404/1984, s. 385-388; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-Umde* (nşr. Muhammed Karkazân), Beyrut 1408/1988, I, 533-545; İbn Sinân el-Hafâcî, *Sırrü'l-feşâha*, Beyrut 1402/1982, s. 229-234; Abdülkâhîr el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-i'câz* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1404/1984, s. 262-268; Hatîb et-Tebrîzî, *el-Vâfi fi'l-arûz ve'l-kavâfi* (nşr. Ömer Yahyâ - Fahreddin Kabâve), Dimaşk 1399/1979, s. 265; Zemaşşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), IV, 246; İbn Mu'tî, *el-Bedî' fi'l-ilmî'l-bedî'* (nşr. Mustafa es-Sâvî el-Cüveynî), İskenderiye 1996, s. 82-83; Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, *el-Meşelû's-sâ'ir* (nşr. Ahmed el-Hûfî - Bedevî Tabâne), Kahire, ts. (Dâru nehdati Mısır), III, 58-61; Ebû Tâhîr el-Bağdâdî, *Kānūnū'l-be-lāga* (nşr. Muhsin Gayyâz Uceyl), Beyrut 1409/1989, s. 47-49; İbn Ebü'l-İsba', *Tahîrürü'l-Taḥbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 207-213; a.mlf., *Bedî'u'l-Kur'an* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1392/1972, s. 83-84; İbnü'l-Bennâ el-Mer-râküşî, *er-Ravzü'l-merî' fi şinâ'ati'l-bedî'* (nşr. Rıdvân b. Şakrûn), Dârülbeyzâ 1985, s. 117; Sa'fiyyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bedî'iyye* (nşr. Nesîb Neşâvî), Beyrut 1403/1983, s. 199-200; İbn Hicce, *Hiżânetü'l-edeb*, Kahire 1304, s. 376-377; Süyûtî, *el-İtkân*, Beyrut 1973, II, 48; Abdülğani b. İsmâil en-Nablusî, *Nefeḫâtü'l-ezhâr*, Beyrut 1404/1984, s. 279-280.

